

CAPTURAREA ȘI DEZARMAREA DE CĂTRE ARMATA ROMÂNĂ A DIVIZIEI DE SECUI (23-29 APRILIE 1919)

Prof. dr. Vasile Șt. TUTULA

Cuvinte cheie: capturare, dezarmare, Armata Română, Divizia Secuiască, Primul Război Mondial
Key words: *capture, disarmament, Romanian Army, Szekler Division, First World War*

Abstract

The article presents the pursuit and capture of the Szekler Division, led by colonel Kratochwil, on April 19, 1919. In a study published at Șimleu Silvaniei in 1919, general Traian Moșoiu presents in detail how the Szekler Division and colonel Kratochwil were captured. He writes: "I've had the satisfaction of the famous colonel Kratochwil, commander of this division, surrendering his sward and arms into my hands".

Evenimentele anului 1918 din Transilvania vor conduce la un proces de redeșteptare a românilor pentru a-și recâștiga drepturile pierdute prin umilire și intoleranță, începând cu blestematul UNIOM TRIUM NATIONUM, născut la 1437–1438 în mintea elitelor ungu-rești, săsești și secuiești, prin care s-au creat privilegiile pentru minoritarii pripășiți pe aici, prin Transilvania, după secolele XII–XIII.

În a doua parte a anului 1918, au apărut în planul atenției opiniei publice și a Europei, problemele politice și militare privind Transilvania. Se pun probleme deosebite privind:

- apărarea Transilvaniei, a populației și bunurilor acesteia, a liniștii și ordinii publice;
- revederea fundamentală a relațiilor româno-ungare privind poziția față de Transilvania, ținând seama că aceasta va deveni un obiect de dispută, după dezmembrarea în 1918 a Imperiului Austro-Ungar;
- luarea unor măsuri de consolidare a ordinii și siguranței, odată cu înființarea Consiliului Național Român Central, cu sediul la Arad;
- înființarea gărzilor naționale române pentru apărarea Marii Unirii până la sosirea trupelor din Vechiul Regat;
- măsuri de întărire a trupelor din Transilvania, după 10 decembrie 1918;
- problema Transilvaniei intră în atenția Conferinței de Pace de la Paris (ianuarie –februarie 1919);
- stabilirea „zonei neutre” între trupele române și cele ungare;
- mobilizarea românilor ardeleni și constituirea Diviziilor ardelenilor de infanterie a fost un act de participare constantă, hotărâtoare și în luptă, pentru a scăpa de dominația stră-

ină, păcatele și răutatea dușmanului austro-ungar;

Intrarea în secuime a trupelor Diviziilor 6 și 7 Infanterie a fost o surpriză totală pentru locuitorii zonei, dar mai ales pentru colonelul Kratochwill, care a fost surprins, și total nepregătit de ripostă.

Aflând de Adunarea de la Alba Iulia, colonelul Kratochwill s-a gândit să atace pe direcția Aiud–Alba Iulia, pentru a-i determina pe români să nu se ducă acolo. Ce să facă? Timpul era scurt. Era depășit total de evenimente. I-a trecut prin cap că cel mai bine este să constituie în pripă o divizie de secuici pentru a-i apăra pe vremelnicii conți și grofi unguri pripășiți pe aici, prin Ardeal, cu planuri mari, inclusiv ca pe toți românii din Transilvania să-i facă „unguri de drept”, dar fără voia lor, a românilor, ori a celorlalți minoritari.

Colonelul Kratochwil, în mare grabă a mobilizat la Cluj Divizia de secuici, la o depărtare cât mai mare față de Diviziile 6 și 7 Infanterie, sosite în raioanele Miercurea-Ciuc, Sândominic și Toplița, Deda, Reghin.

La apropierea Diviziei 7 Infanterie de orașul Cluj, cu 1–2 zile înainte ca aceasta să fie la porțile orașului, colonelul Kratochwill și-a luat cu divizia tălpășița spre Huedin, Aleșd, de frică să nu fie atacată, capturată și făcută prizonieră.

Comandamentul Trupelor din Transilvania (Armata „Transilvania”) înființat la 11/24 decembrie 1918, la Sibiu, similar cu un comandament de armată, a dat dispoziții și ordine precise de urmărire a Diviziei de secuici, de prindere și dezarmare a ei, fiind una dintre marile unități cel mai bine pregătite și cu o dotare corespunzătoare.

Note

1. xxx, *Aripi românești*, Editura Militară. București, 1971. p. 60
2. Negrescu, Gheorghe, *Din amintirile unui vechi aviator*, Editura Militară, 1977, p. 101,
3. Arhivele Militare Române (În continuare AMR), fond 5425, dosar nr. 387, p. 57.
4. Negrescu, Gheorghe, *op. cit.*, p. 117
5. Radu Theodoru, *Zborul nostru*, Institutul de Arte Grafice „E.Marvan”, București, 1930, p. 48,
6. *Ibidem*, p. 52
7. *Ibidem*, p. 54
8. AMR, fond 3471, dosar nr. 2, p. 23,
9. *Ibidem*, p. 18,
10. xxx, *Istoria aviației române*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 108
11. AMR, fond 3471, dosar nr 2, p. 21,
12. Tudor, Vasile, *Ei au forțat imposibilul*, Editura Start 2001 Internațional, București. 1997, p. 25
13. AMR, fond 3011, dosar nr. 60, p. 1001
14. *Ibidem*, p. 1003

bombe au fost lansate peste Covasna, care era înțesată cu trupe adverse¹².

Misiunile încredințate lui Zorileanu, de comandantul Escadrilei "F2", au continuat, însă cu lt. Gonta ca observator. Între acestea, au predominat cele de recunoaștere foto și bombardament, așa cum a fost cea din 19 iunie 1917. Atunci a trebuit să bombardeze trenurile regimentare și depozitele de la confluența pâraurilor Groapa Măgurii cu Cașinul și Cartierul Brigăzii a 8-a de Munte din aceeași zonă. Itinerariul urmat a fost Onești - Valea Cașinului, lansând 6 bombe tip „Gross”. Dintre acestea, patru au căzut direct în țintă deși lansarea a fost stânjenită de focul viu al artileriei antiaeriene a inamicului¹³. În ziua următoare, a zburat la o altitudine de 3500 m, pentru a executa o misiune de recunoaștere și foto în Valea Putnei, pentru a observa dacă inamicul a prelungit calea ferată îngustă pe traseul Covasna-Nerejul până la Năruja, spre Valea Putnei. Itinerariul a fost: Onești - Câmpurile - Borzești - Năruja - Spulberul - Nereju - Paltinul - Năruja - Valea Sării - Rotulești - Onești. Deși au fost incomodați de ceața persistentă în sector, s-a putut observa că încă nu se construise calea ferată pe Valea Zăbalei. Totalitatea lungimii raidului a fost de 148 km, dintre care mai mult de 100 km au fost efectuați în spatele frontului inamic, motiv pentru care au fost escortați de adjutantul francez Laproux cu un avion de vânătoare. De asemenea, în 22 iunie, împreună cu slt. francez Brisoud au reușit să fotografieze sectorul rus al frontului în regiunea Satului Nou și Valea Slănicului, de unde au luat 24 clișee foarte bune. Deși au văzut un avion ce zbura spre Tg. Secuiesc, nu au părăsit misiunea.

Este adevărat, zborurile executate în teritoriul inamic au cerut întotdeauna piloți cu o voință deosebită, așa cum a dovedit și slt. Constantin Mincu, pilot care primise brevetul

doar cu un an în urmă. Acesta, imediat după bătăliile de la Mărășești și Oituz, împreună cu lt. obs. Radu Cuțarida, a trecut în zbor munții în Transilvania, unde spațiul era bine controlat de aviația inamică, și a lansat populației de acolo manifeste prin care se vestea victoria armatei noastre. El s-a folosit de renumitul sau mai bine zis de bătrânul avion Farman metalic, sosit la București în plin război, adus tocmai de la Salonic, de către aviatorii englezi, care, o vreme, au luptat alături de noi. La plecare, aceștia l-au lăsat să fie reformat pe melegurile Moldovei. Însă lipsa de material volant din escadrilele noastre a făcut ca avionul respectiv să mai execute multe zboruri, fie de război, fie de legătură. Din acest motiv, aviatorii scriseseră pe gondola fuselajului „Gara de Nord - Obor”, întocmai ca pe un tramvai cu cai din Bucureștii de odinioară.

După luptele de la Mărășești, Mărăști și Oituz, în care s-au sacrificat vitejește atâția români, inamicul a fost oprit, stăvilindu-se astfel acțiunile sale militare concepute și conduse de generalul Mackensen, supranumit „spărgătorul de fronturi”. Atât înaintea acestor lupte, cât și în urma lor, adversarii noștri s-au întrecut în folosirea a tot felul de metode demobilizatoare, ajungând până acolo încât aruncau în tranșeele trupelor române publicații ori alte tipărituri dușmănoase, dintre care unele erau editate la București de câțiva politicieni și ziarști rămași acolo. Unii chiar au discreditat armata română în fața celor rămași acasă. Sigur că am răspuns și noi cu o seamă de misiuni, așa cum a fost cea din 2 octombrie 1917, când submaistrul Ioan Georgevici și slt. Barzon au lansat manifestele noastre, trupelor inamice¹⁴, precum și trimiterea unor avioane, chiar la București, cu asemenea gen de misiuni. Dar toate acestea vor face obiectul unei alte comunicări.

pentru care, în afara efectului material și moral, bombardamentul a fost socotit și ca unul de represalii¹⁰.

O săptămână după reușita lor acțiune de bombardament, cei de la Grupul 1 Aviație au primit o altă misiune specială, de care s-au achitat exemplar adj. Lafarge și lt. Laperote. Ei, în afara misiunii de recunoaștere de armată în spatele trupelor inamice, au împrăștiat câteva pachete cu manifeste deasupra Brașovului și la Tg. Secuiesc, mitraliind și un tren de persoane de la 400 m altitudine.

La 27 mai 1917, Comandamentul Armatei a II-a Române a revenit, trimițându-le un tabel cu centrele pe care aviația avea ordin să le bombardeze, precizând și locul în care se aflau mai multe comandamente inamice, așa cum erau Cartierul Brigăzii 8 Munte, aflat la confluența Văii Groapa Măgurii cu Valea Cașinului, Centrul Diviziei 1 Cavalerie și 218 de la fabrica „Carpați”, Centrul Diviziei 71 de la Oituz, Cartierul Corpului 8 Armată de la Brețcu și Cartierul Grupului Gerock din Tg. Secuiesc.

Misiuni speciale sunt socotite și temerarele zboruri executate de Mircea Zorileanu, marele aviator român. Acesta, în 6 iunie 1917, după ce a decolat în zorii zilei la ora 3,40, împreună cu lt. obs. Ștefan Sănătescu, aflat la prima sa misiune pe frontul din Moldova, a bombardat cu succes fabrica „Carpați” și postul de comandă al Diviziei 218 inamică, chiar dacă orientarea îi fusese îngreunată de ceață. Artileria vrăjmașă s-a dovedit foarte activă pe aproape întregul traseu, însă nu i-a împiedicat să arunce opt bombe în condiții foarte bune asupra obiectivului vizat, provocând un incendiu în incinta acestuia.

Pentru misiunea din 7 mai 1917, decolarea s-a dovedit mai dificilă din cauza luminii date de flăcările de la benzina turnată pe sol, care nu a fost suficient de puternică. Totuși, cele două avioane ce aparțineau escadrilei „F-2” au reușit la ora 3,45, să-și ia zborul. Ele au fost pilotate de cpt. Mircea Zorileanu, care era în echipaj cu lt. obs. Ștefan Sănătescu și de cpt. Nielsen, un adevărat prieten al românilor, care a zburat împreună cu camaradul său, Brissoud. Aveau misiunea să bombardeze Cartierul Diviziei 71 Germană și depozitele acesteia de la Oituz. Cât timp avioanele noastre au zburat deasupra liniilor inamice, ele au fost atacate cu înverșunare de artileria anti-aeriană inamică, care a tras circa 300 de proiectile, ale căror explozii au fost văzute și de pe terenul de la Onești. După lansarea

celor 16 bombe de câte 8 kg fiecare, fără aparate de ochire, satul Oituz a fost acoperit de fumul exploziilor și al incendiilor produse. Cu toate acestea, din depozitele atacate s-a tras multă vreme cu tunurile de 105 mm asupra celor două avioane românești, însoțite de alte două avioane rusești, care au lansat și ele încă 8 bombe, ridicând totalul la 192 kg. De reținut că o bună parte din traseu, motorul avionului pilotat de Mircea Zorileanu a avut probleme în funcționare, ceea ce a dat serios de gândit echipajului care, spre cinstea lui, nu a renunțat la executarea misiunii. Însă a urcat mai greu la 1500 m altitudine, rămânând în urma celui pilotat de francez, fapt pentru care s-a tras mai mult asupra lui cu tunurile¹¹.

Primind o misiune secretă, în 7 iunie a decolat un avion „G4” condus de sergentul Alexandre și lt. Roger Lucy la bord. Însă configurația terenului i-a păcălit pe bunii noștri luptători francezi, care trebuiau să cerceteze căile de comunicație dintre Zăbala și Milea și pe cele dinspre Zăbala și Valea Buzăului. Ei au ajuns în Valea Teleajenului și la Ploiești, unde au surprins o mare activitate în gară. Profitând de situație, pentru că tot ajunseseră până acolo, au aruncat două bombe, după care s-au întors, aterizând la Tecuci, urmăriți de două avioane „Fokker”, ale căror mitraliere, se pare, trăgeau prin discul elicei.

Pentru 8 iunie 1917, Grupul 1 Aviație a ordonat să fie bombardată localitatea Brețcu de peste munți, misiune ce a fost executată cu succes. Ar fi fost ziua cu o frumoasă activitate, dacă inamicul era împiedicat de a ne bombardea și el. A lansat trei bombe la Onești, fără a produce prea mari pagube, opt asupra podului de peste Trotuș, aproape de Onești, fără să-l lovească, apoi câte două în satele Bâlca și Coțofenești.

În 12 iunie 1917, a fost executată una dintre cele mai de seamă misiuni îndeplinite de aviația veche românească: bombardarea în plină noapte a Brașovului și Covasnei. Zborurile de noapte executate de maestrul Zorileanu au culminat cu cel din 12 iunie, când a decolat în plină noapte de pe terenul de la Onești, la ora 1,55, fără ajutorul unor instalații potrivite de lumini artificiale și nici cu o iluminare corespunzătoare a terenului de pe care a decolat. Atunci a fost bombardată gara Brașovului, făcând să explodeze mai multe rezervoare cu combustibil, atât acolo, cât și la „fabrica de petrol”, iar la întoarcere încă 6

misiunea împreună cu Lucy, dar în ziua următoare, a fost nevoit să schimbe motorul avionului. Abia la 4 februarie, și-a reluat activitatea de zbor, cu același Lucy. Ar fi trebuit să treacă din nou munții în Transilvania, însă motorul nu a funcționat normal și după câteva minute, și-a întrerupt zborul. Venind la aterizare în direcția hangarului și cu viteză mare, Ioan Peneș a lovit un alt avion, căruia i-a rupt o parte din plan, stricându-l și pe al său.

În lunile februarie, martie și chiar aprilie 1917, s-au executat puține zboruri, din cauza iernii grele. Totuși, misiunile urgente ori speciale au fost duse la îndeplinire. La 22 martie, Peneș cu Lucy au luat 64 de imagini foto în Valea Oituzului și Cașinului, cu toate că au fost tot timpul atacați de artileria antiaeriană inamică, motiv pentru care s-a întors cu avionul perforat de proiectilele inamicului⁵. Peneș a repetat misiunea cu aceleași rezultate, în 21 și 24 martie, când a căutat mult mai bine pozițiile inamicului pe la Mărășești.

La 30 martie, împreună cu Lucy, a ajuns iarăși la Oituz și Tg. Secuiesc, pentru a fotografia situația de pe cele trei aerodromuri aflate peste Carpați. Cu avionul „Farman 40” nr. 36, el a executat, la 3 aprilie, o recunoaștere foto în spatele frontului și un reglaj de tir în Valea Sușiței, apoi, în echipaj cu observatorul francez Brissoud, a executat o recunoaștere, în spatele frontului Corpului 4 Armată, ca apoi să înceapă zborurile de antrenament, cu noii piloți sosiți pe front. Imediat, alte echipaje au continuat asemenea misiuni, chiar dacă în fața Grupului, aflat atunci la Bacău, apărarea antiaeriană inamică era foarte puternică, trăgând cu precizie. Trei baterii din Valea Oituzului nu au permis avionului pilotat de Dumitru Naidinescu să treacă spre Tg. Secuiesc, rănindu-l pe lt. Radu Cuțarida, care era observator. Insistându-se cu asemenea misiuni, rezultatele nu au întârziat și curând, la Covasna, s-a fotografiat un mare depozit ce era compus din 20 de hangare mari⁶.

La 30 aprilie, în timp ce se afla împreună cu ofițerul observator Adrian Dumitriu deasupra liniilor dușmane, pentru a face o recunoaștere aeriană în sector, avionul a fost lovit de un obuz tocmai în comenzi, pe când se afla la 3000 m. Cei doi zburători s-au prăbușit la pământ, lângă Mănăstirea Cașin odată cu avionul, din care s-a mai putut recupera doar motorul⁷. Grav răniți, aviatorii au fost internați în spitalul din Piatra Neamț unde,

datorită îngrijirilor primite, au scăpat cu viață, însă Ioan Peneș a rămas infirm pentru toată viața. În spital fiind, a aflat o mare veste, care l-a impresionat până la lacrimi. I se conferise Ordinul „Mihai Viteazul”, cea mai înaltă distincție destinată ofițerilor armatei române, pentru fapte excepționale de arme, stârnind admirația și respectul celorlalți răniți și ale întregului personal medical.

În urma recunoașterilor aeriene și a informațiilor culese, prin ordinul nr. 916 din 17 mai 1917, Comandamentul Armatei a II-a Române a comunicat Grupului 1 Aviație o serie de obiective ce trebuiau bombardate de aviație. Aceasta pentru că în spatele frontului erau concentrate multe trenuri de luptă și regimentare ale Diviziilor 218 și 1 Cavalerie, precum și însemnate depozite de hrană și muniții. Totodată, se recomanda lovirea din aer a rezervelor inamicului din valea pârauului Lărguța, a celor din localitatea Câmpurile și Roșculești, Găurile și Colacul, aflate în sectoarele Sușița, Putna, etc. Se insista să fie atacate, cu prioritate, localitatea și gara Câmpurile, de unde porneau spre front cinci căi de comunicație. La fel Poiana Întărcătoarea, unde se găseau toate trenurile Brigăzii 8 Munte și un centru de re aprovizionare. Ziua și ora atacului erau lăsate la aprecierea aviatorilor.

Activitatea inamicului aflat la Tg. Secuiesc era destul de atent observată. Ca dovadă, în 10 mai, după bombardarea fabricilor „Carpați” - atacată cu 2 bombe, precum și a celei numită „Union”, cu alte 2 bombe, s-a executat un zbor de recunoaștere asupra aerodromurilor de la Tg. Secuiesc, reținându-se că cel de la sud de gară părea părăsit. În schimb, cel de la sud-vest de oraș și cel de la Katolna aveau 6 hangare mari montate⁸. La fel, luni 15/28 mai 1917, când s-a descoperit o nouă baterie în Valea Cașinului și s-au luat 12 clișee foto, chiar dacă s-a tras puternic împotriva avioanelor și de la Tg. Secuiesc⁹.

După pregătirile necesare, în ziua de 19 mai 1917, s-a executat prima misiune de bombardament din cele ordonate, atacându-se cu cinci avioane localitatea Câmpurile. Misiunea s-a bucurat de un frumos succes, multe dintre cele 24 bombe cu lichid a 8 kg fiecare au căzut pe magaziiile din gara Câmpurile și barăcile din jur. În ce privește data executării misiunii, rapoartele militare scriau că a fost bine aleasă, deoarece în dimineața zilei respective aviația inamică bombardase dispozitivul Diviziei 1, motiv

la Nord și a actualelor lui tendințe de dezagregare socială și națională, este și va rămâne dezvoltarea cât mai adânc a conștiinței și a culturii naționale”.

Activitatea noastră culturală o desfășurăm prin gazeta populară apolitică „*CUVÂNT MOLDOVENESC*” și căminele culturale sătești, al cărui număr crește mereu. Pentru a se vedea tendințele culturale ale Asociațiunii noastre ne permitem a anexa un extras din activitatea Asociațiunii noastre pe anul trecut. Cu acest prilej ne permitem să menționăm că până în prezent, în tot cursul acestor ani, dintre toate societățile existente, Asociația noastră basarabeană a fost și a rămas singura organizație, care s-a menținut, a luptat și luptă pentru întinderea culturii românești și pentru unificarea suflotească a locuitorilor Basarabiei cu restul țării. Nădăjduind că veți binevoi a aprecia munca conștientă pur culturală pe care o ducem în Basarabia, Vă rugăm să binevoiți a ne acorda pentru anul în curs prețiosul Dvs ajutor material și moral, pentru a putea continua pe calea începută. În speranța sprijinului Dvs. Mărinimos Vă rugăm să binevoiți a primi expresiunea sentimentelor noastre de deosebit respect și recunoștință. Președinte Ioan Pelivan, Secretar, Al. David, Domniei Sale, Domnului Primar al orașului Sf. Gheorghe”³².

În iulie 1932, Prefectura jud. Treiscaune, trimite o circulară, către autoritățile administrative subalterne, cu următorul conținut: „*Asociațiunea Culturală ASTRA Basarabeană cu sediul în Chișinău, b-dul Alexandru cel Bun nr. 67, ne aduce la cunoștință prin adresele nr.. că, în vederea ridicării unui monument eroilor voluntari ardeleni care au fost măcelăriți de bolșevici în gara Chișinău, pe când erau în drum spre Patria mamă pentru izolarea și pentru ajutorarea refugiaților moldoveni transnistreni, a sinistraților inundațiilor din Basarabia, a luat inițiativa de a organiza în cuprinsul țării, diferite, serbări, conferințe, spectacole etc. Ministerul apreciind această laudabilă acțiune, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a da tot concursul Dvs. Moral, organizatorilor numitei asociații pentru o cât mai bună reușită a scopului propus*”³³.

Despărțământul ASTRA Treiscaune s-a implicat și în acțiunile de asistență socială inițiate de către primăria Sf. Gheorghe. În decembrie 1931, primarul orașului Sf. Gheorghe, Dr. Ioan Popa, a trimis parohilor tuturor bisericilor și principalelor asociații culturale și sociale o circulară cu următorul

conținut: „*Primăria orașului Sf. Gheorghe, văzând criza financiară și greutățile economice prin care trece orașul nostru, a căror consecințe sunt sărăcia și mizerea cea mai neagră în care se sbate o parte din cetățenii acestui oraș. Fiind animați de sentimentele de caritate care ne impun o acțiune de ajutorare a săracilor acestui oraș, suntem nevoiți a apela la sprijinul Dvoastră pentru a putea face o selecție dreaptă a cetățenilor care sunt avizați (îndreptățiți –n.n.) la asistență publică. Din aceste motive cu onoare Vă rugăm ca să binevoiți a ne înainta în termen de 8 zile, un tablou al săracilor din cercul Dvs. de activitate din care tablou să reiasă starea celor trecuți în tablou, numărul copiilor, mijloacele de trai de care dispun și cauzele care i-au adus în starea de mizerie de azi.... Mai suntem în măsură să Vă avizăm, că o primă măsură luată de noi, cu data de 25 decembrie 1931, am deschis, în fostul local al școlii de arte și meserii, două camere încălzite, unde săracii orașului pot sta la adăpost și căldură în fiecare zi de la ora 7 a.m. până la ora 9 p.m. Sperăm că apelul nostru va afla răsunetul cuvenit în sufletele Dvs. și animați de același sentimente ca și noi ne veți da sprijinul cerut. Sf. Gheorghe, la 23 Decembrie 1931”.* Documentul a fost trimis bisericilor ortodoxă, greco-catolică, romano-catolică, reformată, unitariană, mozaică și evanghelică și următoarelor asociații: Asociațiunea ASTRA, Societatea de Crucea Roșie, Societatea „*Profilaxia tuberculozei*”, Reuniunilor de Binefacere a Femeilor Reformate (din centru și din Simeria), Societatea „*Altarul Romano-Catolic*”, „*Clubul Fetelor Romano-Catolice*”, Reuniunea Femeilor Izraelite, Reuniunea Femeilor Unitariene”³⁴.

În anul 1940, Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român - „*Astra*”, Despărțământul central al jud. Treiscaune, solicită primăriei orașului Sf. Gheorghe împrumutarea unor utilaje pentru nivelarea „*stadionului sportiv de pe strada Ștefan cel Mare*”³⁵.

Din anul 1938, cinematograful orașenesc din Sf. Gheorghe, a fost dat în gestionarea ASTREI. În cadrul „*ofensivei culturale*” susținută de acțiunile Asociațiunii erau prezentate filme cu mesaj educativ și patriotic. Paginile Buletinului ASTREI redau date despre filmele care au rulat. Astfel, în aprilie 1940, a fost prezentat filmul „*O noapte de pomină*”, în distribuție fiind artiștii Teatrului național din București, în frunte cu Vasillu Bîrlîc, iar în

„completare au fost prezentate dansuri naționale”³⁶.

În anul 1940, Institutul Central de Statistică cere lista cu adresele bibliotecilor din oraș. În acel an, în Sf. Gheorghe funcționau 4 biblioteci publice: ASTRA, Muzeul Național Secuiesc, Casina Orașului, Căminul Meseriașilor³⁷.

Într-o situație din anul 1936, referitoare la statutele și bugetele persoanelor juridice – asociațiilor culturale, profesionale și civice – din orașul Sf. Gheorghe, despre Asociațiunea din reședința jud. Treiscaune, se spune: „ASTRA – Despărțământul central județean Sf. Gheorghe, scopul: răspândirea culturii românești prin: sala de citire de la biblioteca asociației, conferințe, șezători literare, festivaluri artistice, proiecții cinematografice, are local propriu, avere și inventar și 90 de membri”³⁸.

În contextual istoric cunoscut, din anul 1940, sunt căutate soluții pentru întărirea rândurilor membrilor ASTREI, prin aderarea majorității funcționarilor publici, așa cum rezultă din documentul următor:

„Copie după adresa nr. 57/1940 a Asociațiunei ASTRA. Dl profesor dr. Iuliu Moldovan, președintele Astrei ne informează, prin circulara nr. 509/1940, că d-nii Reziđenți Regali ai Ținuturilor Someș, Mureș și Timiș, au invitat, prin adrese circulare, pe toți funcționarii administrațiilor locale, să se înscrie ca membri ai Astrei, sprijinind-o în toate acțiunile ei. Județele Brașov și Treiscaune aparținând Ținutului Bucegi vă roagă să îndemnați și Dvs. pe funcționarii administrațiilor locale să se înscrie ca membri ai Astrei, asociația noastră fiind singura care e răspândită și la sate, deci singura capabilă să sprijine la rândul ei inițiativele de ordin cultural – național în aceste două județe. În fostul Serviciu Social funcționarii erau obligați să facă parte din Căminele Culturale. Noi nu dorim obligativitate, dar dacă un îndemn ar porni de la Excelențele Voastre suntem siguri că va fi urmat, iar astăzi organizația noastră, prin tradiția ei, este, credem noi, tocmai ceea ce ne trebuie în acest Ardeal, pentru a înfrunta vremurile pe care trebuie să le trecem cu bine. Primiți, vă rugăm, Excelența Voastră, asigurarea distinciei noastre stime. Președinte, Dr. Nicolae Căliman, medic, Secretar, Ion Colan, profesor”³⁹.

Relațiile de colaborare dintre oamenii de cultură români și cei aparținând minorităților

naționale sunt reliefate și de corespondența dintre compozitorii Tiberiu Brediceanu, din Brașov și Carol Molnar, din Sf. Gheorghe.

În Fondul „Colecția achiziției de la persoane fizice”, aparținând Arhivelor Naționale Covasna, a fost depistat un volum de colinde cu următoarea dedicație: *Colinde culese și întocmite pentru voce și piano sau piano solo (ad. lib) de Tib. Bredicianu. Proprietatea autorului. Toate drepturile rezervate. De vânzare la toate librăriile românești. Aceste colinde, întâia oară publicate, fac parte din colecțiile mele de cântece populare. Le-am adurat din ținuturile de dincoace de munți și anume: nr. 1, 5 și 16, din Bârgău, jud. Bistrița-Năsăud; nr. 3, 8, și 9 din Strâmtura, jud. Maramurăș, nr. 4 din comuna Berbești, jud. Maramurăș, nr. 6 din Săcel, jud. Maramurăș, nr. 7, din Botiza Maramurăș, nr. 10, 14 și 17 din Lugoj, jud. Caraș-Severin, nr. 12 și 13 din Balinț, jud. Caraș Severin, nr. 15 din Rama, jud. Caraș-Severin și nr. 18 din Zlatna, jud. Alba Inferioară. Brașov, 1924”.*

Broșură, format A4, 20 file. Pe prima copertă, următoarea dedicație autografă: „Domului Carol Molnar, În semn de aducere aminte și mulțumită pentru preafrumoasa dedicație. Tb. Brediceanu, Brașov, 1930”⁴⁰.

În același fond, se află un dosar cu partitura compoziției „ASTRA. Marș Festiv”, compus și dedicat de compozitorul Carol Molnar, din Sf. Gheorghe, domnului Tib. Bredicianu (65 de pagini). Compoziția a fost prezentată în interpretarea Orchestrei Fabricii Klinger, orchestră care în februarie 1946 era compusă din 23 de instrumentiști, după cum urmează: violună - 4, violă - 1, cello - 1, contrabass - 1, flaut - 1, oboi⁴¹.

Documentele prezentate constituie doar o mică parte din documentele existente în fondurile create de ASTRA și păstrate la Arhivele Naționale Sibiu, București, Brașov, Mureș, Covasna, Harghita ș.a., la care se adaugă cele existente în fondurile administrative, ecleziastice, culturale, școlare, familiale etc. care așteaptă să fie cercetate, în vederea editării unei monografii cuprinzătoare referitoare la activitatea ASTREI în județele Covasna și Harghita. Această, cu atât mai mult, cu cât, despre activitatea ASTREI în „seculme”, din partea cercetărilor maghiari au apărut lucrări care denaturează adevărul istoric.

Note

1. Ioan Lăcătușu, *Aspecte din activitatea ASTREI în secuime*, în "Identitate și cultură la românii din secuime", Ed. Carpatica, Cluj-Napoca, 1995, p. 213.
2. *Ibidem*, p. 215
3. Ana Grama, *Preliminarii la ASTRA*, în "ASTRA 1861-1950, 125 de ani de la înființare", sub redacția dr. Victor V. Grecu, Sibiu, 1987, p. 502; Eugenia Crișan, *Un document inedit privind Despărțământul Brașov al ASTREI aparținând profesorului Nicolae Bogdan*, în "Angvstia", nr. 4, Editura Carpații Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, 1999, p. 293.
4. Traian Bosoancă, *Dr. Ioan Harșia din Reghin, renumită personalitate a vieții politice, administrative și culturale românești*, în "Angvstia", nr. 5, Ed. Carpații Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, 2000, p. 201.
5. Vasile Crișan, *Araci (Arpătac) – o mlădiță viguroasă a ASTREI în Secuime*, în "Angvstia", nr. 4, Ed. Carpații Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, 1999, p. 502.
6. Ioan Lăcătușu, *Aurel Nistor – O pagină din istoria Bisericii și Neamului*, Ed. Carpații Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, 1999, p. 124-126.
7. Nicu Vrabie, *ASTRA, în viața spirituală a meleagurilor harghitene*, în "Reflexii", Ed. Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2000, p. 57.
8. Nicu Vrabie, Constantin Costea, *Despărțământul Central Județean „Miercurea-Ciuc” al Astrei*, Editura Eurocarpatica, 2009, p. 17.
9. *Ibidem*, p. 21.
10. Ana Doborean, *Din activitatea Despărțământelor Ciuc și Odorhei ale ASTREI în perioada interbelică*, în „Profesioniștii 2, Liviu Boar la 60 de ani”, Ed. Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2011, p. 411.
11. *Ibidem*, p. 210.
12. *Ibidem*, p. 212.
13. *Ibidem*, p. 213.
14. *Ibidem*, p. 214.
15. *Ibidem*, p. 215.
16. Dorin Goția, *Din lupta ASTREI în favoarea românilor din secuime*, în "Omagiul Mitropolitului Nicolae Colan", Ed. Arhidiecezană, Cluj-Napoca, 1995, p. 137.
17. Nicu Vrabie, *Despărțământul Central Județean Miercurea-Ciuc al Astrei (1920-1940)*, în "Reflexii", Editura Eurocarpatica, Sfântu-Gheorghe, 2000, p. 64.
18. Ioan Lăcătușu, *Spiritualitate românească și conviețuire interetnică în Covasna și Harghita*, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2002, p. 145.
19. *Ibidem*, p. 148.
20. Dr. Ion Bozdog, *Comoara dintr-un manuscris, „Astra și românii din secuime”*, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2010, p. 44.
21. *Ibidem*, p. 202.
22. *Ibidem*, p. 45.
23. *Buletinul ASTRA al Despărțământului Treiscaune*, nr. 1, 1929, p. 4.
24. ANCV, *Fond Primăria Sfântu Gheorghe*, dos. 623 / 1935, p. 1.
25. *Ibidem*, dos. 908 / 1938, p. 1.
26. *Ibidem*, dos. 298 / 1936, p. 2.
27. *Ibidem*, dos. 897 / 1923, p. 1.
28. *Ibidem*, dos. 1001 / 1933, p. 1.
29. *Ibidem*, dos. 763 / 1934, p. 1.
30. *Ibidem*, dos. 1139 / 1935, p. 2.
31. *Ibidem*, dos. 870 / 1939, p. 1.
32. *Ibidem*, dos. 154 / 1920, f. 1-3.
33. *Ibidem*, dos. 554 / 1932, f. 2.
34. *Ibidem*, dos. 69 / 1932, p. 2
35. *Ibidem*, dos. 401 / 1940, p. 3.
36. *Buletinul ASTRA al Despărțământului Treiscaune*, anul IV, nr. 2-3, p. 6
37. ANCV, *Fond Primăria Sfântu Gheorghe*, dos. 401 / 1940, p. 3.
38. *Ibidem*, dos. 381 / 1940, p. 1.
39. *Ibidem*, dos. 138 / 1936, p. 2.
40. ANCV, *Colecția achiziții de la persoane fizice*, dos. 306, p. 1.
41. *Ibidem*, dos. 310, p. 1.